

„Belemarkolt, mint málé Roza a tökmagba” Lokális szólások a Torontál megyei Padén

Amikor a török időkben a temesvári vár elesett, a Bánság (középkori nevén Temesköz) egykor oly gazdag és termékeny mezőgazdasági területei teljesen elpusztultak, és velük vesztett vagy jobb esetben északra menekült magyar lakossága is. A török kiűzése után a bécsi kormány nem ismerte el a terület régi birtokosainak igényét földjeikre, és a háborúk tetemes költségeire hivatkozva az egész térséget kincstári tulajdonnak nyilvánította, majd 11 vidékre osztva Temesi Bánság néven Bécsből kormányozta. Az első évtizedekben szinte kizárólag csak német telepesek költözhettek ide, betelepítésük később Mária Terézia, majd II. József idején is tovább folytatódott. Szerbek szétszórta már a török hódoltság alatt is laktak a vidéken, majd 1751-ben, a tiszai határőrvidék felosztása után Nagyikinda környékén végleg letelepedtek. A románok a Temesközzel határos keleti hegyvidékekről húzódtak le, és alapítottak falvakat. Az idők folyamán katolikus bolgár, cseh, szlovák, ruszin, lengyel és krassován települések is születtek, így a Bánság a történeti Magyarország legutolsó nemzeti tájává vált (Kósa 1983: 63-65.).

Magyarok csak a legutolsó között telephettek e vidékre, mikor a terület közigazgatásilag újra visszakerült Magyarországhoz. A többi nemzetiségtől eltérően, betelepítésüket nagyobb részt földesurak szervezték, a kincstár már jóval kevesebb szerepet vállalt benne. A földesúri telepítések nagy része szerződéses dohánykertész község volt, és döntően szegedi és Szeged környéki kirajzásnak tekinthető. Az elvándorlás oka az ott lévő nagybirtokok allódizációjában, majorsággá alakításában keresendő, ami súlyosan érintette a kertészek szabadabb gazdálkodását. Elvették legelőiket, fokozottabban igénybe vették munkaidejüket, ezért a dohánykertészek újabb területekre, így a Bánságba is elvándoroltak, ahol kezdetben az földesurak nagyobb szabadságot biztosítottak nekik (Bálint 1976: 131-132). Vedres István versében erről így emlékezett meg:

Dohány! mellyet nem rég Lakosim művelnek,

Érette Bátskába, Bánátba költöznek,

Mennek Tisza menték fölfelé Pusztákra,

Mint a meg tölt kasbul a raj más határra.

A kirajzás mértékét jól mutatja, hogy 7 vármegyében mintegy 155 falut alapítottak, vagy költöztek az ott élő lakosság mellé. A Bánságba irányuló betelepedés folyamatáról és irányáról így írt Kálmány Lajos: *„Kezdetben Szegednél kelt át a Tiszán, Szőregen, Majdánon keresztül húzódva ágazott kétfelé. Az egyik rész Monostornak tartott s ez az ág lehúzódik Nagybecskerek alá, a másik rész Kis-Orosz felé vonul s ma már Versecz alatt van. Későbbben azonban, mikor már valóságos népvándorlássá fejlődött a kezdetben csak szállingózás néven illethető népmozgalom, mint az okiratokból látjuk, eggyesek más irányt követtek. [...] Most már tehát Szeged, Magyarkanizsa, Zenta, Ada az átkelőjük a Tiszán. Hogy miért húzódtak némelyek Bácskán keresztül Temesközre? Könnyen megfejtethető. Bácska említett községeivel átellenben Temesközön: Törökkanizsán, Csókán, Padén ekkor már Szeged népe lakott. Kinek merre lakott a rokona, arra ment.”* (Kálmány 1882: VIII.)

Így alakult 1804-ben újra a középkorban a Csanád nemzetség birtokához tartozó, a Tisza bal partján, az Aranka (régi nevén: Harangod) torkolatánál fekvő Padé is. Lakossága zömmel Szeged népéből települt dohánykertész család, [1] kik a falu birtokosának, Ormosdy Istvánnak hívására érkeztek. A szerbek mellett, egy új településrészen (Új-, majd Magyarpadé) megtelepedő magyarok lélekszáma 1832-ben jelentősen növekedett a szétvert Morotváról áttelepültekkel, akik egykor szintén Szegedről és környékéről érkeztek. Római katolikus templomát későbbi földesura, Diván György építtette 1842-ben, és a Havi Boldogasszony tiszteletére szentelték fel. Bálint Sándor szerint azért, mert ez a szülőföldre emlékeztetette őket (Bálint 1976: 209.)

A padéi nép nemcsak vallásos hitét, szaktudását és vitalitását hozta magával, hanem nyelvjárását, szokásait, viseletét és népköltészetét is. Nem véletlen hát, hogy Kálmány Lajos [2] 1882-ben Aradon megjelent, a Temesköz népköltését bemutató könyvében a településről félszáznál is több folklór adatot közölhetett: balladákat, szerelmes-, katona-, pásztor- és bordalokat, valamint a gyermekfolklór különféle alkotásait. A kötetben azonban nem szerepelnek proverbiumok, így helyi szólások sem, melyekből az alábbiakban közlünk egy csokorra valót.

A padéi gyűjtés nagyobb része szóláshasonlat. A lokális szólások létrejötte mindig egy helyi, a megszokottól eltérő, többnyire tréfás eseményhez kötődik (Ujváry 2002: 142). A belőlük kialakult és gyakran másodlagos, átvitt értelmezésben használt szólásokat külön magyarázat nélkül csak az adott közösség tagjai értik, és szókincsük szerves részeként az élőbeszédben természetesen használgák. Általában 2-3 generáción keresztül élnek, de olykor akad korábbi

időből fennmaradó is. Minél régebbi egy történet, a szólást egyre inkább már csak alkalmazási körében, állandósult formájában ismerik és használják, miközben a kiváltó, egykor megtörtént esemény és annak szereplője lassan a múlt homályába vész. A helyi szólas azonban élő műfaj, így bármikor keletkezhet újabb, csak egy, a közösségi gondolkodásmódtól elütő esemény vagy viselkedési forma szükséges megszületéséhez.

Az alább olvasható, tucatnál is több padéi szólas és szóláshasonlat gyűjtése ez év áprilisában történt. A gyűjtött anyag az alábbi adatokat tartalmazza:

1. Mi a szólas?
2. Mi a szólas története?
3. Milyen esetekben használják ma? Mi a szólas mai értelmezése?
4. Van-e a történet szereplőjéről vagy helyszínéről bármilyen adat, esetleg fotó?
5. Gyűjtő neve, a gyűjtés helye és ideje
6. Az adatot közlő neve, születési helye és születési éve

Felhasznált irodalom:

Bálint Sándor: A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete I. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75-2. Szeged, 1976.

Bori Imre: Ember, táj, történelem. Forum Könyvkiadó- Agapé, Újvidék-Szeged. 2001. 150-152.

Kálmány Lajos: Szeged népe. Temesköz népköltése. II. kötet. Arad, 1882.

Kósa László: Bánság. In: Kósa László-Filep Antal: A magyar nép táji-történeti tagozódása. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1983. 63-66.

Ujváry Zoltán: Szólások és közmondások. In: Gömöri magyar néphagyományok. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2002. 141-146.

□ □ □ ***

„Mögy/mén mint a Mataity”

1. Mögy/mén mint a Mataity.
2. Padén az 1930-as évek végén, 1940-es évek elején élt egy kereskedő, akinek a vezetékneve Mataity volt. Nagy birtokkal és magtárral rendelkezett. A magtár még mai napig is áll a faluban, viszont a nyári lak, ami mögötte volt, már nincs meg. Feleségét Melániának hívták. Bármiből pénzt tudott csinálni, de ehhez arra volt szükség, hogy folyton csak menjen. Mindig Panama kalapban, kézitáskával és sétapálcával járt, nem számított neki, hogy mikor és hova, ha meglátott egy autóbust vagy vonatot, ő felült rá és ment. De nagyon sokszor gyalogosan, egyik faluból a másikba, vagy felkérte magát a lovas kocsikra. Volt, hogy napokig a hírét se hallották, aztán egyszer csak megjelent.
3. Amikor ez az ember meghalt, akkor terjedt el igazán a mondás, viszont még életben volt, már akkorjában is használták ezt a kifejezést, hogy *mész, mint a Mataity*. Akkor mondjuk, ha valaki nem tud nyugodt lenni, és mindig csak menne valahova.
4. Neve: Mataic Vasa (magyarul: Mataity Vászá). Padéi származású nagy földbirtokos, kereskedő volt. Felesége Melánia, aki egy Temesvár melletti kis faluból származik. Fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben.

„Teröm, mint Zimánk Pali szőlője”

1. Teröm, mint Zimánk Pali szőlője.
2. A Zimánk Pali ültetett szőlőt, de akkor már a szomszédjának termett is. Egy éjszaka folyamán Zimánk Pali kiment, és a szomszédjából szüretelt, majd átrakta az ő egyéves szőlőjére a termést. Erről a történetről maradt fenn, hogy *teröm mint Zimánk Pali szőlője*.

3. Ezt a szólást akkor használták, ha valami hamar termett vagy jól termett.
4. A történet szereplője padéi származású, körülbelül az 1960-70-es években halhatott meg. Sajnos semmit se sikerült kideríteni róla, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben

„Mögnyomtuk Pistukásosan”

1. Mögnyomtuk Pistukásosan.
2. A „Pistuka” az ragadványneve egy padéi családnak. A család kiment aratni, és kevés keresztet csináltak, így azt mondták: „mögnyomtuk”. Emiatt ragadt rájuk ez a mondás, hogy *mögnyomtuk pistukásosan*.
3. A szólást akkor használják, ha keveset csináltak az emberek, vagy nem jól végezték dolgukat, vagy keveset dolgoztak.
4. A történet szereplője padéi származású. Sajnos többet nem sikerült kideríteni, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben

„Mögy, mint Gresnének a tánc”

1. Mögy, mint Gresnének a tánc.
2. A család a falu központjához közel lakott. Az öreg Gres irodán dolgozott, előkelőbb ember volt a régi Jugoszláviában. Felesége tanította a lányokat horgolni, kézimunkázni, meg közben takarítottatott velük. Valószínűleg Gresné gyakorolt táncolni, próbálgatta a táncot, és akkor született ez a kifejezés, hogy *mögy, mint Gresnének a tánc*.
3. A mondást akkor használják, ha valaki valamit csinált, és nem csak táncra használták, hanem valami munkára is.
4. A történet szereplője padéi származású. Sajnos többet nem sikerült kideríteni, fénykép

nincs.

5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben

„Mögy körbe karikára, mint Dupec Magyarországon”

1. Mögy körbe karikára, mint Dupec Magyarországon.
 2. Padén élt egy Dupec nevezetű ember, aki céltalanul forgolódott mindenfelé.
 3. Ezt a kifejezést akkor használták, mikor valaki körbe karikára megy, pl. elmegy a faluba és megy körbe-körbe, vagy a határba, vagy esetleg többször fordul.
 4. A történet szereplője padéi származású. Sajnos többet nem sikerült kideríteni, fénykép
- nincs.

5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben

„Úgy járt, mint a Peja lova”

1. Úgy járt, mint a Peja lova.
2. Valamikori padéi cigányok vajdája. Feleségét Krédli néninek hívták. Volt neki egy lova, és egyszer a ló fölfordult, mert gyenge erőben volt, ugyanis nem etette rendszeresen. A falut járva szedték a régi vasakat, rongyokat stb. Az egyik útján, mialatt a falut járta, fordult fel a lova, és akkor született az a mondás, hogy *úgy járt mint a Peja lova*. A következő szójárása volt Peja bácsinak, ha valakire megharagudott: „Adjon az Isten mindönt neki, kocsit, lovat, nagy házat, csak ne bírjon fingani.”

3. Ezt a mondást akkor használták, ha valakinek a jószága megdőglött vagy hasonló.
 4. A történet szereplője padéi származású. Sajnos többet nem sikerült kideríteni, fénykép
- nincs.

5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben

„Huncutkodik, mint Nagy Illés lova”

1. Huncutkodik, mint Nagy Illés lova.
2. Padéi származású ember, akinek volt egy lova. De mindig is nagyon sovány lovai voltak az öregnek, és nem bírta húzni a kocsit, majd összerogyott. Erre az öreg azt mondta, hogy huncutkodik a lovam. Közben a ló nem is huncutkodott, hanem olyan sovány volt, hogy összeesett.
3. A szólást akkor használták, ha valakinek összeesett a lova.
4. A történet szereplője padéi származású. Sajnos többet nem sikerült kideríteni, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben

„Úgy csinál, mint Bodóné, mikor a bor árát kérték”

1. Úgy csinál, mint Bodóné, mikor a bor árát kérték.
2. Padén élt egy Bodóné nevezetű asszony, aki egyszer teljesen mást beszélt, amikor a bor árát kérték tőle. A faluban több Bodóné is volt, így sajnos nem tudni melyikre és mikorra vonatkozik ez a kifejezés.
3. A mondást akkor használják, mikor valaki elengedi a füle mellett, amit kérdeznek tőle, és mást beszél.
4. A történet szereplője padéi származású. Sajnos többet nem sikerült kideríteni, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.20.
6. Hódi, született Jeszenka Olgica. Csúrog, 1947. Padéra költözött 1949-ben

„Öszünk, vagy mögver kend előbb?”

1. Öszünk, vagy mögver kend előbb?
2. Volt egy házaspár, akiknek nem volt gyerekük. A férfi az ivott, és akkor okkal, ok nélkül megverte az asszonyt. Mikor hazaért az ivásból, akkor megverte az asszonyt és kérte az ennivalót. A szegény asszony már annyira megszokta, hogy megkérdezte, amikor nem bántotta, hogy *„öszünk, vagy mögver előbb kend?”*
3. Ez a szólás fennmaradt abból az időből. Meg a határban, napszám közben, is használták a reggeli előtt, hogy *„öszünk, vagy mögver kend előbb?”*. A közemberek és a munkás emberek használták. Először a rokonságban használták, de a későbbiekben szétterjedt a faluban.
4. A történet szereplője padéi, Szeles József. Születési évet nem tudunk, kb. 1860-70-es évek körül. Sajnos többet nem sikerült kideríteni róla, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020. 04. 30.
6. Ripcó, született Törköly Rozália. Padé, 1952.

„Kész picsa, meleg málé”

1. Kész picsa, meleg málé.
2. Élt Padén egy férfi. Amikor Verbászon répamunkán voltak, vagonokba pakolták a répát az emberek. Ő annyit mondott, hogy nem bír ott maradni, pedig úgy volt, hogy ott kell maradni a hétvégére is, befejezni a munkát. A végén még annyit hozzátett, hogy „ *Nem, nekem kész picsa, meleg málé köll, mire én hazaérök* ”. Az ő felesége nem dolgozik sehol, nem is kell, mert mire ő hazaér az ő asszonya kell, hogy várja. Abban az időben málét sütöttek kenyér helyett, meg hát kinek mi akadt. Ebből maradt fenn ez a mondás.
3. Ezt a szólást akkor használják, amikor a férfi hazaér, és azt akarja, hogy minden készen várja. Mai napig használják.
4. A történet szereplője padéi, Német Sándor. Sajnos többet nem sikerült kideríteni róla, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.30.
6. Ripcó, született Törköly Rozália. Padé, 1952.

„Belemarkolt, mint málé Roza a tökmagba”

1. Belemarkolt, mint málé Roza a tökmagba.
2. Volt Padén egy nagyon szemtelen öregasszony. Esténként, mikor összejártak az emberek beszélgetni, tökmagot pirítottak nem kis mennyiségben, hanem tepsi számra, és azt fogyasztották a beszélgetések alkalmával. Ennek a Rozáéknak nem nagyon volt mit enniük, és azt mondta, ő jól lakik tökmaggal, azt adjanak neki. Innen maradt fent ez a mondás.
3. A mondást akkor használták, ha valaki pofátlan volt, és egyszerre sokat vett el abból, amivel megkínálták. Nem várja, hogy megkínálják-e vagy sem, elveszi a maga részét.
4. A történet szereplője padéi. Sajnos többet nem sikerült kideríteni róla, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.30.
6. Ripcó született Törköly Rozália, Padé, 1952.

„Kis cifra, nagy rongyos”

1. Kis cifra, nagy rongyos
2. Volt egy padéi család, aki nagyon szegény volt, napszámból éltek. A lányok ki voltak festve, meg kalapban jártak. Az apjuk olyan szegény volt, hogy a közelből hordta a szalmát, amely madzaggal volt megkötve, és azzal tüzeltek. Vajon milyen meleg lehetett ott, ahol szalmával fűtenek? A lányok nem mutatták a szegénység nyomait. Kifestették magukat. A szájukat krepp papírral festették ki, a szemüket égetett gyufával húzták ki, meg a ruhát egymástól kérték, és abba öltöztek. Tőlük maradt fenn az a mondás.
3. A lányokra használták ezt a kifejezést, akiknek semmijük sincs és elcifrázzák, de mégis valahogy tartják magukat.
4. A történet szereplői padéi származásúak. Az egyik Mészáros család, a faluban több ilyen nevezetű család is volt. Sajnos többet nem sikerült kideríteni róluk, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.30.
6. Ripcó, született Törköly Rozália. Padé, 1952..

„Előre jár/van mint Lénárd Gyura az Úr angyalával”

1. Előre jár/van mint Lénárd Gyura az Úr angyalával.
2. Abban az időben az emberek imádkoztak, amikor leültek enni. A kenyér hátuljára vetették a keresztet, mert anélkül meg sem vágták a kenyeret. Ettől az embertől megkérdezték: „Te Gyura, nem imádkozol? Jött a válasz: *„Nem, nem, én már előre vagyok, elmondtam az Úr angyalát”* . Innen maradt fenn ez a mondás.
3. A mondást akkor használták, amikor valaki sietett az asztalhoz enni, mikor telhetetlen volt, és nekiült enni. Abban az időben volt, hogy tízen is ültek az asztalnál.
4. A történet szereplője padéi származású, Lénárd György. Sajnos többet nem sikerült kideríteni róla, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.30.
6. Ripcó, született Törköly Rozália, Padé, 1952.

„Kapós, mint a fozsár karácsony bújtyin”

1. Kapós, mint a fozsár karácsony bújtyin.
2. Padén abban az időben mindenki a saját földjét művelte, nem igazán voltak saját napszámosaik, és nem igazán lehetett olyat találni, aki szabad. Így, aki szabad volt, rá használták ezt a kifejezést, mivel elfogadta a felkérést.
3. Ezt a kifejezést a napszámos rétegre használták.
4. Sajnos a történetről többet nem sikerült kideríteni, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.30.
6. Ripcó, született Törköly Rozália. Padé, 1952.

„ A harisnyakötő alatt sémmi nem bűn”

1. A harisnyakötő alatt sémmi nem bűn.
2. Volt Padén egy Kasza Lajos nevezetű pap, és volt egy Marcsa nevezetű hölgy, aki járt a templomba. Ennek a Marcsának lett egy szeretője/udvarlója. Egyszer egy alkalommal a plébános úr rákérdezett a Marcsa édesanyjánál, miért nem jár a lánya a templomba? Az anyuka nem akarta neki elmondani az igazságot. Eközben a Marcsa időközönként eljárt gyónni, és kérdezte az atyát, hogy bűn-e az, ha a legény megfogja a kezét, a lábát, az arcát. Az atya

azt felelte: „*Jaj Marcsa, ami a harisnyakötő alatt történik az nem bűn.*” Na, ezután a Marcsa a nyakába kötötte a harisnyakötőt. Bizonyos idő után a pap ismét rákérdezett az anyukára, miért nem jár a lánya gyónni? Az anyuka azt felelte: „Plébános úr, amióta maga azt mondta a lányomnak, hogy
ami a harisnyakötő alatt történik, az nem bűn
, azóta azt Marcsa a nyakában hordja.” Innen maradt fenn ez a mondás.

3. Ezt a mondást akkor használják, ha az ember szeretőt tart vagy titkolózik.
4. A történet szereplője padéi. Sajnos a történetről többet nem sikerült kideríteni, fénykép nincs.
5. Komáromi Róbert, Lepár Krisztina. Padé, 2020.04.30.
6. Ripcó, született Törköly Rozália. Padé, 1952.

[1] Szegedi eredetű család a Csanádi, Horvát, Komlósi, Kovács, Magyar, Nagy, Szabó, Szűcs, Tombácz és Tót. Adáról érkezett a Kovács, a Pozsony megyei Gútáról a Matula, Marosvásárhelyről a Győri, és Trencsén megyéből a Kelemen család (Kálmány: 1882. IX.).

[2] A huszadik század első felében született, és ma is él Padén egy helyi szólás: *Mögy, mint a Mataity*

. A szóban forgó ember folyvást ment valahová, sokszor napokra eltűnve intézte ügyes-bajos dolgait. Nagy térséget kóborolt be, mindegy volt neki, hogy vasúton, autóbuszon, lovas szekéren vagy gyalog. Bár ezt a szólást Kálmány Lajos értelemszerűen nem ismerhette, a Móra Ferenc által csak „utolsó magyar sámán” névvel illetett katolikus pap élettörténetére e szóláshasonlat nyugodtan ráhúzható. Igaz, sohase önszántából vette kezébe a vándorbotot.

Bori Imre írja:

„élete szüntelen költözködés volt, az egyik faluból a másikba helyezték, mert hol egyházi feletteseivel, hol a falu jegyzőjével, szolgabírájával, földesurával került összetűzésbe. Alig van [...] a Bánát területén olyan Szegedről vagy Szeged környékéről kirajzott település, ahol ne élt vagy ne gyűjtött volna. Többek között Csókán, Törökbecsén, Magyarszentmihályon, Ótelken, Eleméren volt pap, Szaján pedig gazdag hagyományaival vonzotta.”

(Bori 2001:152) Bár életét alaposan megnehezítette, ez a nyughatatlan, parasztokhoz húzódo természete, valamint tudományos érdeklődése tette lehetővé, hogy hatalmas folklóranyagot gyűjtsön össze, és korának egyik legnagyobb folkloristájává váljon, akinek munkássága a szegedi nagytáj kapcsán ma is megkerülhetetlen.